

INGEBORG BACHMANN

Eljön a halál

(TÖREDÉK)

A nagyanyáink, Anna és Elisabeth, már évek óta halottak, és a nagyapáink, Franz és Leopold is halottak, és ezt az unokatestvéreim is tudják. Mi egy nagy család vagyunk, vannak halottaink és újszülötteink, még Dr. Kilb, a stetteni orvosunk halál- esetei, és a hauseni Dr. Bärental meggyilkolása is a mienk. A halottaink számos temetőben nyugszanak, van, aki megfeledekzik róluk, mindszentek napján, az emléknapiainkon, más mindig emlékezik rájuk, Lise unokahúgom, Alwina unokahúgom. A gazdaságainkban és a városi lakásainkban fényképalbumok hevernek, tele- ragasztva képekkel, köztük a halottakról készületekkel, sőt, halottaink pólyás babá- ként is láthatók, Ernst unokafivérünk, Mottl unokafivérünk, az egyikük húsz volt, a másikuk huszonhárom és házas, és ilyen fiatalon meghaltak, kint a harcmezőkön, vagy éppenséggel egy vadrózsasövény mellett, eltalálta egy eltévedt golyó séta köz- ben, pontosabban mi sem tudunk. A gyászunk igazságtalan, van, akinek a halálát már el is felejtettük, Mitzi néni egyszer például figyelmeztetni kellett, hogy Marie néni, a család egy másik ágának tagja, már évek óta halott, elfelejtette, vagy sose fogta fel igazán, noha egyébként nagyon is kiismeri magát, különösen a halálozási- és születési adatokban, elkönyveli őket. És hasonló feledékenységet engedett meg magának Wera, Angela és mindenek előtt Eugen, akik a családtól távol élnek, még karácsonyi üdvözlőlapot se nagyon küldenek, gyakran utazgatnak és tartózkodnak külföldön, és új családokat alapítottak, akiket a család csak hálomából ismer.

A családuink egyetlen látható törvénye, hogy a halottakért, a verbénákért, az es- küvőszervezésért, a likőrös poharakért vagy az evőeszközökészletekért, a házassá- gokért létezik, és a jókívánásokért, amelyekkel bizonyos napokon elárasztja a pos- tát, születésekkor, keresztelőkör, születésnapokon, anyák napján. A családuink ha- talmában tartja a halált, a betegségeket, még ha mindörökre érthetetlenek marad- nak is számára.

---

* Ingeborg Bachmann 1926-ban született Klagenfurtban. A huszadik század második felének egyik leg- nagyobb német nyelvű lírikusa és írónője. Első verseskötete, *A kimért idő (Die gestundete Zeit)* 1953- ban jelent meg (magyarul a Jelenkornál 2007-ben), elnyerte vele a Gruppe 47 díját. A *Malina* című re- génye tépelődő, az érvényesítés örvényébe zuhanó nők tudatfolyamát tárják elénk, ahogy a töredékben maradvány is zseniális *Der Fall Franza* is. Magyarul a *Szimultán* című elbeszélés-köteten kívül csak elszór- tan, egy-egy antológiában vagy folyóiratban olvashatjuk elbeszéléseit. Bachmann szoros kapcsolatot ápolt kora íróival, és szerteágazó levelezése és egyetemi előadásai az alkotás folyamatára is rávilágítá- nak (mint például a *Herzzeit* című kötet, amely Paul Celannal folytatott levelezését dolgozza fel, és rész- letei olvashatók a Nagyvilág 2008 decemberi számában). 1973-ban, Rómában halt meg.

A családuink uralja Ernst halálát, aki egy biztosítási csalás miatt felakasztotta magát, és Rikkinek, a négyéves gyermeknek a halálát, akit elkapott és megcsonkítva lökött ki a takarmányszeletelő szíja, és aki ebbe belehalt. A családuink nem egyszerűen mi vagyunk, együtt, nem a család egy ága vagy része, hanem egy hatalmas szivacs, egy emlékezet, amely minden történetet magába szív [és] a saját történetévé tesz. És legalul, a nedves mélyben, megduzzadt emlékezetében mindannyian ott ülünk, névtelenül és jól tápláltak, a saját névtelenségünkben.

Mert a halál akkor jelenik meg nekünk érthető alakban, amikor családuink egyik tagjának halálában nyilatkozik meg. Ha fehér borítékot találunk a postaládában, ha felbukkan egy poste restante gyásztávirat, ha egy szokványos levél végén az a hír olvasható: „Ui.: Nem is említettem, tíz napja meghalt Karl bácsi gyomorrákban, szörnyen szenvedett, megváltás volt számára a halál.”, akkor a család érvényesíti jogait a halál felett, és pár vonással elővarázsol egy életet, Karl bácsi életét: egyszer régen munkásként dolgozott Németországban, aztán elvette Resi nénit, meghúzogatta a fülcimpánkat, este a vendéglőben kártyázott, időnként borzasztóan berúgott, nem ment el nagypapa temetésére, mindig veszekedett Hans bácsival, a kert miatt, a gyümölcsök miatt, Karl bácsinak szép hangja volt, lanton játszott, és, és, és Karl bácsi, aki most meghalt, most krizantémok alatt fekszik, három évtizede megajándékozták egy likőrös készlettel, most egy percnyi hallgatással, két tett között, két levél között, két otthontalanság között.

A mi családuinknak nincs értékrendje, nincsenek gátlásai, saját mértékével méri az életet, van, aki sokra vitte, van, aki semmire, van, aki a család szégyene, más pedig súlyos teher, és titkos hírek és titkos ítéletek járnak szájról szájra és [- -]. Eljön a halál és nem hozza el a véget. Mert ahol nem elég az ember emlékezete, ott kezdődik a családé, szűk és korlátolt, de egy kicsit mégis távolabbra nyúlik, kicsit hűségesebb. A szükség teszi hűségessé, a röpké halhatatlanság kedvéért az, hűsége egy fél évszázadig tart, aztán elfelejt krizantémot vinni a legrégebbi halottai sírjára, elfelejti gondozni a fagyalt. A család bizonyos mértékig még a neveket is őrzi, noha nem lehet biztosan tudni, miért éppen így nevezhetjük el gyermekeinket, másképp nem. A beházasodottak is ehhez tartják magukat, Trude-nak, Peternek, Franznak, gyakran Elisabethnek, gyakran Stefanie-nak, Josefina-nek, Therese-nek hívják őket, de persze csak hivatalos ügyekben és fontos szertartásokkor használhatják a teljes nevüket. Hétköznapi nevük, mindennapos nevük Lisi és Lisa, Steffi, Fini és Resi, Anni, Rosi, Edi. Egyetlen egyszer kerültek veszélybe a családi nevek, amikor Peter bácsi eljegyzett egy Mary nevű kisasszonyt, 1925-ben, és még egyszer, amikor Ernst unokaöcsénk élete legutolsó nyaralása során a hírrel rémítette meg a családot, hogy egy Karin nevű nőt akar elvenni, a Hannover melletti Uelzenből. De ez a Karin, aki 1957-ben halott vőlegényének rokonait jött meglátogatni, utazása végére beleszeretett egy rajnai német nyaralóvendégbe, és ezzel a Wolf-Dieter nevezetű emberrel visszautazott arra a vidékre, ahol jobban fejlődhetett a neve, mint nálunk.

A mi családukban legalább két gyilkos, két tolvaj és három kurva van, noha őket senki sem tekinti a család részének, és a mi családuk megadta a történelemnek és a politikának, ami jár, minden pártba küldött egy-egy tagot, pedig nem beszélt össze senkivel, sőt, némelyikbe többet is. A mi családukban minden világnézet képviseltetve volt, ha nem is a legmagasabb és kifinomultabb formájában, hanem leegyszerűsítve, a mi családuk körbejárta a világnézeteket és átalakította őket a maga képére, és annak idején megvoltak a monarchiapártiak és az anarchisták, a szocialisták, kommunisták. És eljött az idő, amikor lettek nácijai és antiszemitái, zavaros fejűek és fosztogatók és gyilkosok, és mindeközben voltak áldozatai is, és volt, aki egyszerre volt mind a kettő, mint például Sepp bácsi, akinek az egyik legalacsonyabb párttagsági száma volt az országban, és összeveszett a többi párttaggal egy rakomány fán, és ezért egy koncentrációs táborban végezte, áldozat, de senki nem tudja, minek az áldozata,

[- -].

De a családuk, és éppen ez a varázsa, semmit nem tud az eszmékről, amelyeket segített kiagyalni, amelyeket támogatott, amelyeket vérével táplált. A mi családuk egy hatalmas, fejetlen test, vonszolódik az időn át, ha levágják a végtagjait, újakat növeszt. Ő az a fejetlen szörnyeteg, akiért felelősek a minisztériumok és az egyházak, a szokások és a törvénykönyvek, és valamennyire szent is a mi családuk, mert sokat emlegetik, valami makulátlannak, isteninek látszik, és mindezt csupán azzal érdemelte ki, hogy szétágazott, hogy Gail bokrai alatt két ember párosodott egyszer, vagy hogy Edi bácsi részegen még egy gyereket csinált Fini néninek. Mindez feljogosítja a családukot, hogy igényt tartson a világra, ez a föld az övé, és senki sem merné elvitatni tőle. Mert a mi szentséges és szentségtelen családuk mit sem tud és büntelen, nem egyenlő az egyes emberekkel, hanem mindegyikük együtt, büszkén felemelkedik és győzedelmesen viseli a nevünket. Igen, mi hozzá tartozunk, jobb, mint mi, nem csupán egy eszme, hanem megtestesülés.

Lisi nénit be kellett rakni egy öregotthonba. Rosi unokatestvérünknek ikrei születtek, kétpetéjűek, két lány, Erna és Alwina. Mindeztért hála az Istennek. Sepp bácsi idén már harmadszor van kórházban. Sóhajtunk, ha valaki kórházban van, az egész család folyton sóhajt. A család igazán be van rendezkedve a betegségekre. Ha a betegségek miatt nem sóhajtoznánk és siránkoznánk – akkor el kéne fogadnunk, hogy mind mohón várjuk, hogy valaki végre megint beteg legyen. Erna néninek rögtön K-ba kell utaznia, mert Rosi beteg lett, és vigyázni kell a gyerekekre. Mindenkinek megírja, aztán Lisa néni leváltja, majd Fannynak, legidősebb unokatestvérünknek kell magához vennie és etetnie az összes gyereket, amíg Rosi meg nem gyógyul. De ha Fanny beteg, akkor csak Maiza néni érkezik, ennek íratlan szabályai vannak ám! Minden családban vannak asszonyok, akik vigyáznak az összes gyerekre, minden betegséget végigcsinálnak, mindenben segíteniük kell, és vannak olyanok, akik kevésbé vesznek részt ebben, helyette viszont mással törődnek. Maiza és Wine például gondoskodnak arról, hogy sose legyen hiány kárhozható- és szidnivalóban. Az

egész család szakadatlanul fel van háborodva két unokatestvérünk újabb és újabb történeteinek. Maiza elvált, egy pap után rohángált, a fél faluval lefeküdt, és amióta, ahogy Lisa néni mondja, „már senkinek sem kell”, a völgyön átutazó olasz építőmunkásoknak és utazóknak adja oda magát. Wine a legfiatalabb és már harmadszor van viszonya egy elvált férfival. A család ismeri Wine kárhuzatos életének a pletyka által jóváhagyott és a valódi változatát is, a család csak az igazság egy részét szívároztatja ki, de egymás közt még kegyetlenebbek, ítélkezőbbek, lecsapnak az apró részletekre. A család mindenkit megítél, vannak vádlók és védők, van közönség, és mindenki mindig mást játszik, a védő néha néző, a vádló pedig védő.

Aki Maizat elítéli, Wine-vel szemben közömbös, csak az idősebbek szigorúak egyaránt mindenkivel, csak a halottak dicsőülhetnek meg és válhatnak példaképeinkké. A nagypapaink mind megdicsőültek és a nagyanyaink is, a dédszülekről nem is beszélve, nekik már nő a szárnyuk, és messziről fényt vetnek a sötét [– –].

Időnként, évekig, a család egyik fele szégyelli a másik felét. Edi bácsikánk szégyelli magát a felesége előtt, Erna nénikénk szégyelli a családját, és Edi unokatestvérünk szégyelli Edi bácsikánkat és Erna nénikénket és mindenki szégyelli a gyerekeit, szégyellik magukat idegenek előtt, tartományi elnökök, helyi bírók előtt, és a nyári turisták előtt, és mindegyiküknek megvan rá a maga oka. Edi bácsikánk szégyelli magát, mert Nana néni tököst lopott Erna néni egy rokonának földjéről, és szégyelli magát, mert Fredi kommunista, és a kerítésen keresztül a turistákkal a „tisza kormányról”, a nyugdíjasokról és „a fizetésből élőkéről” beszél, és közben Sepp bácsikánkra gondol, aki a nyugdíjából él, és Fredinek mindig vörös lesz a feje a dühtől, ha Sepp életére emlékeztetik, aki SA-tiszt volt Jugoszláviában, és isten tudja, miféle „akciókban vett részt”; akciókról gyakran esett szó, és Sepp továbbra is sokat beszél a tisztekről és a zsidókról, ők tehetnek ugyanis arról, hogy elvesztettük a háborút, és minden este elmondja a gyerekeinek elalvás előtt, hogy: Ausztria a hazánk, de Németország az anyaföld, és a gyerekeit egy tiltott egyletbe járattja, ahol megtanulják végre mindazt, amit ő túl későn tanult meg, énekelni, zászlót bontani, táborüzet gyűjtani, és Resi néni csak ingatja a fejét, hiszen ő is tud erről, és tulajdonképpen rajta keresztül az egész család, persze mélységes titokban: ennek aztán nem lesz jó vége. Legalább a gyerekeket kihagyná az egészből. A gyerekek. A gyerekek. Erna néni azt mondja, ezután már csak fele olyan rossz lesz, és tovább mesél. És mindenki továbbadja, hogy Irg még mindig azt hiszi, hogy Hitler él, és hogy az újságok csupa hazugságot írnak, csalás és hazugság, mondja Peter is, és Hansi azt mondja, őt nem érdekli a politika, Irg azt mondja, hogyha az oroszok ellen kell menni, akkor most rögtön, ő ismeri az oroszokat, volt a Kaukázusban, a családunkból öten voltak Oroszországban, ők ismerik az oroszokat, ketten Franciaországban voltak, ők ismerik a franciákat, ketten Norvégiában és Görögországban, ők ismerik a norvégokat és a görögöket. Egyikük sem bízik igazán ezekben az országokban, amelyeket ismernek, és végül is Oroszországban és Görögországban és Lengyelországban és Franciaországban fekszenek a halottaink, de tőlük már nem tudjuk meg többé, mit gondolnak ezekről az országokról, és Kurt és Seppi

voltak egyszer Olaszországban is, a nagy apriliai temetőben és virágot vittek Hans sírjára, azt mesélik, és a többiek meg továbbadják, hogy a temető nagyon szépen karban van tartva, gondozott, és óriási, egy tekintélyes méretű temető, majdnem elképzelhetetlenül nagy, és nagyon jó karban van.

A családunknak van érzéke a nagysághoz, a nagy időkhöz és mindenhez, ami hatalmas.

A családunk nyelve azonban, hiszen hogyan is érthetné meg bárki a családunkat, ha nem ismerné a nyelvét, a nyelve régi és vad és megmerevedett és ragaszkodik bizonyos szófordulatokhoz, ez a nyelv, mint minden nyelv, már rég nem alkalmazkodik a tárgyakhoz, sokszor épp ott van, ahol a költészet ered.

Így beszél a családunk:

Fredi már egy lyukas garast sem ér.

Erna olyan szegény, mint a templom egere.

Amit Hans mond, annak se füle, se farka.

Még a falnak is füle van, azt hiszem, rág valami belülről, Jézus Mária Szent József, úgy bánt vele, mint a csáki szalmájával, rosszpénz nem vész el, istennek hála, szükség törvényt bont. A családunk csak fecseg, csak beszél, éjjel-nappal, beszél és beszél, a konyhákban, a pincékben, a kertekben, a földeken, érthetetlen, hogy bírnak ennyit beszélni, de telebeszéli a világot a [- - -] Erna néni már megint a kerítésnél áll és szomszédol, Sepp bácsi a felesét issza Edi bácsinál a vendéglőben, beszélnek, a szénáról, a felforrósodott szénakazlakról, az időjárásról, a disznóvágásról, a faluról, a haszonbérletről, az elvtársakról. A családunk gondoskodik róla, hogy a világon mindenről szó essék, mindenről megvan a maga véleménye, és azt aztán nem adja semmi pénzért, csak néha egy darabig, hét évig, a véleményének egy része be volt tiltva, aztán megint visszatér hozzá, a családunk a világ összes előítéletét kitalálta volna, ha már nem lettek volna meg eleve, minden kegyetlenséget, a családunkban úgy járja: ezt meg azt az embert fel kéne lógatni vagy jelenteni, vagy az aztán nem is érdemel jobbat, és mégis van a családunkban lágyság, könnyek, olykor sír és zokog a világ gonoszságán, amikor megdöglik egy tehén, vagy Maria néni vagy Maiza szerencsétlenségén, a családunk legszívesebben maga miatt sír, amiatt, amit ki kell állnia, azon alig sírt valaha, amit másnak kellett kiállnia, akkor már inkább borzong, azt élvezi: hallottatok, az erdőkerülőt holtan találták Obertalban, három késszúrással a hasában. A családunk élvezi a rossz híreket, neki egy várost sem bombáztak eléggé, soha nincs elég sok halott, mindig kicsit többet mondanak, száz halottból majdnem ezret csinál, hogy jobban borzonghasson, boldogan nyújtózik és lubickol a szerencsétlenségben, de hogy ne legyen magával szemben igazságtalan, a saját szerencsétlenségét is felnagyítja, a fájdalma, amelyeket valamelyiküknek el kell szenvedni, [- - -].

A mi családunkban mindenkinek hasonlítania kell valakihez, ez törvény, már az egészen kicsi gyermekekről is megállapítják, kire hasonlít, Nonara, vagy Hans bácsira, aki Apriliában van eltemetve, vagy Anna nénire. A legnagyobb dicsőség Nonara hasonlítani, egyetlen nagyanyánkra, noha megfagy a levegő, ha szóba kerül, de a

családunk legtöbb titkát ő őrzi. Néha-néha valaki megemlíti, milyen kemény asz-szony volt, még az unokáinak sem adott soha egy darabka cukrot se, milyen magá-nyos volt, és mennyivel okosabb a többiekénél, mennyit olvasott és mindent tudott a történelemről, Habsburg Rudolfról és Maximilian császárról, és Savoyai Jenőről, és a hálószobájában órák hosszat olvasott hangosan és érthetően a történelem köny-véből, senki sem mehetett be hozzá, és senki sem tegezhette, a vége felé azt gondol-ta, hogy mindenki meg akarja mérgezni, és hogy összeesküvést szőnek ellene, akko-riban Erna nénénk mindig sírt, mert majdnem azt hitte, a többiek is azthiszik, hogy meg akarja mérgezni a Nonát, és Peter bácsikánk nem lépett be többé a házba, mert nem viselte el, hogy az anyja gyilkosnak nevezi [– –].

Hát megérdemelném én, hogy a családhoz tartozzak, ha elárulnám a gyilkosait és feljeleneném a tolvajait? Nagyon is elképzelhető, hogy idegen családokat hibáz-tassak a bűneik és hibáik miatt, de a gennyedző kelésekkel borított saját családomat nem, soha nem árulnám el. És mégis több dolgot észreveszek a saját családomon, mint bármely másikon. Nagy szemet növesztettem, hogy lássam a családomat, nagy fület, hogy értsem a nyelvét, nagy hallgatás nőtt fel bennem, sok mindenről, amit a nagy közelségből el kell hallgatni.

Hallgatunk. A családunk, mely szétszéledt az egész Földön, mint az emberiség a sok idegen teremtmény között, a családunk, akinek tetteiből a Föld már nem tud ki-gyógyulni.

Én és Mi. Nem gondolok néha már csak egy Mi-re? Mi nők és Mi férfiak, Mi lel-kek, Mi elátkozottak, Mi hajósok, Mi vakok, Mi vak hajósok, Mi mindent tudók. Mi, a könnyeinkkel, a hiúságunkkal, vágvainkkal, reményeinkkel és kétségeinkkel.

Az oszthatatlan Mi, melyet minden egyén szétszabdal, mégis Mi.

Nem a Mi-re gondolok, amikor a halál felé menetelek, Mi, a halottaktól kísérve, Mi, a halálba botorkálók, Mi mulandók?

Olyan sok mozzanatban vagyunk Mi. Minden gondolatunkban, amelyet már nem merek egyedül gondolni. A könnyekben, amelyeket nem csak én sírok magamért.

Kívánunk valamit magunknak az újévre. Azt kívánjuk Magunknak, hogy Rosi le-gyen jobban, Erna néni haljon meg békességben. Félünk Edi bácsitól. Sokat gondo-lunk Nanara.

Nana, aki átsuhant az ajtókon és összekeverte a moslékot, itatni hajtotta a jószá-got. Nana, aki azt szokta mondani: Istenem, istenem. Így kezdte minden mondatát. Nana, aki megőrült és az ágyhoz kellett kötözni. Aki a bolondok házába került, féltő volt, hogy éhen hal, akinek senki nem adott egy falat kenyeret sem, aki tökört lopott a szomszéd földjéről. Csak ennyit tudunk Nanaról, ez minden Nanaról, ki volt ő, ki ő, a halottunk?

Ne büntessétek meg. Ne büntessetek meg senkiért se minket. Sárkányfog-vetemény a családunk, kiválasztottak, azok vagyunk, van, aki szívesen eltaposna min-ket, van, aki nagygyá tenne. Mindig mi, azt akarom, hogy szeressenek mindenáron.